

Program nauczania

Historia

Szkoła podstawowa

Klasy 4–8

SPIS TREŚCI

Zasady budowy i realizacji programu • 2

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania • 3

Treści nauczania • 4

Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania • 13

Zakładane osiągnięcia ucznia • 15

Propozycje metod sprawdzania i kryteriów oceny osiągnięć ucznia • 35

Zasady budowy i realizacji programu

Program jest przeznaczony do realizacji na II etapie nauczania w klasach 4–8 szkoły podstawowej. Pozwala na zrealizowanie ogólnych i szczegółowych wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego¹.

W odniesieniu do faktografii w programie przyjęto zasadę prezentowania historii ojczystej na tle dziejów powszechnych z uwzględnieniem zagadnień politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych. Treści nauczania zostały uporządkowane w układzie chronologicznym, w ujęciu przyczynowo-skutkowym. Dzięki takiej strukturze materiału uczeń pozna i zrozumie najważniejsze wydarzenia oraz procesy z historii Polski i świata, będzie potrafił wskazać ich przyczyny i skutki oraz zachodzące między nimi powiązania. Dobór treści nauczania służy także zapoznaniu uczniów z możliwie pełnym i dynamicznym obrazem wydarzeń i procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych. Konstrukcja programu ułatwi również nauczycielowi korelowanie edukacji historycznej z procesami nauczania przebiegającymi w ramach innych przedmiotów szkolnych – języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie czy geografii.

W odniesieniu do celów wychowawczych program koncentruje się wokół takich wartości jak: Ojczyzna, wolność, naród, sprawiedliwość, tolerancja, piękno, solidarność, praca, współdziałanie, zaangażowanie, poczucie tożsamości, krytyczne podejście do informacji, szacunek dla osiągnięć własnego narodu i innych narodów.

Zgodnie z wymaganiami podstawy programowej program obejmuje w klasach 5–8 treści nauczania od najdawniejszych dziejów człowieka po przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Odrębny, propedeutyczny charakter ma nauczanie historii w klasie 4. Jego celem jest wprowadzenie ucznia w kształcenie historyczne poprzez zapoznanie z historią jego własnej rodziny, dziejami małej ojczyzny czy losami wybitnych postaci z historii Polski.

PODZIAŁ TREŚCI NAUCZANIA

- **Klasa 4** – elementy historii rodzinnej i regionalnej, najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego, refleksja nad historią jako nauką, postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej, treści dodatkowe wybrane przez nauczyciela w porozumieniu z uczniami (treści nauczania wg podstawy programowej: klasa 4, działy I–IV).
- **Klasa 5** – okres od rewolucji neolitycznej do końca epoki średniowiecza (treści nauczania wg podstawy programowej: klasy 5–8, działy I–VII).
- **Klasa 6** – okres od epoki wielkich odkryć geograficznych do końca wojen napoleońskich (treści nauczania wg podstawy programowej: klasy 5–8, działy VIII–XVIII).
- **Klasa 7** – okres od kongresu wiedeńskiego do wybuchu II wojny światowej (treści nauczania wg podstawy programowej: klasy 5–8, działy XIX–XXXI).
- **Klasa 8** – okres od wybuchu II wojny światowej do początków XXI wieku (treści nauczania wg podstawy programowej: klasy 5–8, działy XXXII–XLII).

¹Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej..., DzU z 2017 r. poz. 356, załącznik 2.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

CELE KSZTAŁCENIA

Po zakończeniu edukacji historycznej w szkole podstawowej uczeń:

- rozumie, że poznawanie przeszłości jest konieczne dla zrozumienia teraźniejszości;
- odróżnia przeszłość od teraźniejszości i przyszłość;
- oblicza upływ czasu między wydarzeniami;
- umieszcza wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie, porządkuje je chronologicznie i ustala związki przyczynowo-skutkowe między nimi;
- dostrzega zmiany zachodzące w życiu politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym, umiejscawia je w czasie oraz dostrzega powiązanie między zjawiskami z różnych dziedzin;
- z wykorzystaniem mapy lub planu lokalizuje w przestrzeni poznane fakty, zjawiska i procesy historyczne;
- analizuje w sposób krytyczny informacje, próbuje wyciągać z nich wnioski;
- porównuje różnego rodzaju źródła informacji;
- rozróżnia różnego rodzaju źródła historyczne i wie, gdzie można je znaleźć;
- wskazuje w narracji historycznej warstwy informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą;
- odróżnia fakty od opinii;
- konstruuje ciągi narracyjne z wykorzystaniem zdobytych informacji;
- posługuje się pojęciami historycznymi i wyjaśnia ich znaczenie;
- używa argumentów, aby uzasadnić własne stanowisko w odniesieniu do wydarzeń i procesów historycznych;
- tworzy krótkie i długie wypowiedzi pisemne, np. plan, notatkę, rozprawkę, prezentację.

CELE WYCHOWANIA

Po zakończeniu edukacji historycznej w szkole podstawowej uczeń:

- reprezentuje postawę patriotyczną;
- zna i szanuje historię i tradycje swojego narodu oraz innych narodów;
- ma poczucie przywiązania do swojego regionu i kraju;
- ceni wartości związane z kręgiem cywilizacji śródziemnomorskiej: miłość, prawdę, wolność, piękno, demokrację, wolność wyboru, szacunek dla drugiego człowieka niezależnie od jego rasy, narodowości czy religii;
- świadomie i krytycznie analizuje informacje pochodzące z różnych źródeł;
- rzetelnie, odwołując się do odpowiednich argumentów, formułuje własną opinię;
- krytycznie odnosi się do mitów, stereotypów i różnych interpretacji historii;
- współpracuje w zespole;
- szanuje zdanie innych;
- prezentuje efekty swojej pracy;
- uzasadnia swoje zdanie;
- jest tolerancyjny wobec innych poglądów, postaw, przekonań i religii;
- jest przygotowany do poznawania różnych dóbr kultury.

Treści nauczania

KLASA 4

1. Historia jako nauka

Podstawowe pojęcia historyczne. Specyfika pracy historyka. Mierzenie czasu w historii. Rodzaje źródeł historycznych.

2. Elementy historii rodzinnej i regionalnej

Dzieje i tradycje mojej rodziny. Moja okolica, mój region – historia, tradycje, lokalni bohaterowie, zabytki.

3. Najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego

Polskie symbole i święta narodowe i państwowe oraz ich znaczenie. Legendy o początkach państwa polskiego. Różnice między historią a dziejami legendarnymi. Najważniejsze zabytki i symbole polskiej kultury.

4. Postacie i wydarzenia, które odegrały ważną rolę w kształtowaniu się polskiej tożsamości kulturowej

Mieszko I i Dobrawa – chrzest Polski. Bolesław Chrobry – zjazd w Gnieźnie, koronacja pierwszego króla Polski. Dokonania Kazimierza Wielkiego. Królowa Jadwiga, Władysław Jagiełło, Zawisza Czarny – unia personalna Polski i Litwy, zwycięstwo pod Grunwaldem. Mikołaj Kopernik i życie krakowskich żaków. Jan Zamoyski – wódzi mąż stanu. Bohaterowie wojen XVII wieku – przeor Augustyn Kordecki, hetman Stefan Czarniecki i król Jan III Sobieski. Tadeusz Kościuszko i kosynierzy spod Racławic. Jan Henryk Dąbrowski i Józef Wybicki – Legiony Polskie i powstanie *Mazurka Dąbrowskiego*. Romuald Traugutt i powstańcze państwo. Maria Skłodowska-Curie – laureatka Nagrody Nobla. Józef Piłsudski i jego żołnierze. Eugeniusz Kwiatkowski – powstanie Gdyni. „Zośka”, „Alek” i „Rudy” – bohaterowie Szarych Szeregów. Witold Pilecki i Danuta Siedzikówna „Inka” – żołnierze niezłomni. Solidarność i jej bohaterowie. Jan Paweł II – papież Polak.

Treści dodatkowe (nieobowiązkowe), do wyboru przez nauczyciela w porozumieniu z uczniami²

Średniowieczne zakony w Polsce – rola w rozwoju kultury i gospodarki. Średniowieczne rycerstwo – obyczajowość i znaczenie. Epoka stanisławowska – przemiany kulturowe. Polacy w walce z rusyfikacją i germanizacją. Bitwa Warszawska – ocalenie niepodległości Polski.

KLASA 5

1. Prehistoria

Najdawniejsze dzieje człowieka. Koczowniczy tryb życia człowieka – przyczyny i charakterystyka. Rewolucja neolityczna – przejawy i skutki. Osiadły tryb życia – charakterystyka.

² Wyszczególnione zostały treści zaproponowane w podręczniku: W. Kalwat, M. Lis, *Historia. Podręcznik. Szkoła podstawowa. Klasa 4*, WSiP: Warszawa 2017.

2. Starożytne cywilizacje Wschodu

Mezopotamia – „kraj między rzekami”, obszar osiedlania się różnych ludów i kształtowania pierwszych cywilizacji. Miasta-państwa Sumerów i imperia Babilończyków i Asyryjczyków. Osiągnięcia cywilizacyjne ludów Mezopotamii – pismo, prawo (Kodeks Hammurabiego), budownictwo, nauka. Wierzenia religijne ludów Mezopotamii (politeizm).

Egipt – kraj nad Nilem. Państwo – sposób sprawowania władzy. Organizacja społeczeństwa – grupy społeczne i ich funkcje. Pismo egipskie. Osiągnięcia techniczne – system irygacyjny, budownictwo (piramidy). Nauka – medycyna, matematyka, astronomia. Wierzenia religijne starożytnych Egipcjan (politeizm) – najważniejsi bogowie, wyobrażenia o życiu pozagrobowym.

Palestyna – warunki naturalne. Starożytne państwo Izraela. Religia starożytnego Izraela (monoteizm) – Biblia (Stary Testament), Dekalog.

Indie i Chiny – wpływ warunków naturalnych na życie ludzi, „najważniejsze osiągnięcia cywilizacyjne”.

3. Starożytna Grecja

Warunki naturalne starożytnej Grecji – wpływ na życie codzienne ludzi. Hellada – kraj miast-państw (polis). Demokracja – sposób sprawowania władzy i społeczeństwo w Atenach peryklejskich. Inne formy ustrojowe greckich polis – oligarchia, tyrania. Grecy a inne cywilizacje – wielka kolonizacja, wojny Greków z Persami, wyprawa Aleksandra Wielkiego. Religia starożytnych Greków (politeizm) – najważniejsi bogowie, mity, wyrocznie. Kultura – pismo, narodziny filozofii, literatura (Homer), teatr grecki, architektura, rzeźba, igrzyska olimpijskie. Świat hellenistyczny – zasięg i główne osiągnięcia.

4. Starożytny Rzym

Legenda o początkach Rzymu. Rzym republikański – społeczeństwo i instytucje polityczne, kryzys republiki. Rzym cesarski – zasady sprawowania władzy. Podboje rzymskie – zasięg ekspansji, armia rzymska. Organizacja Imperium Rzymskiego. Romanizacja prowincji. Osiągnięcia cywilizacyjne Rzymian – pismo, retoryka, prawo, inżynieria, architektura, technika na usługach armii. Relacje między kulturą grecką i rzymską – religia, filozofia, historiografia.

Powstanie i rozwój chrześcijaństwa (monoteizm) – główne zasady religii chrześcijańskiej, Nowy Testament. Prześladowania chrześcijan.

Rzym i barbarzyńcy. Podział imperium i upadek Cesarstwa Rzymskiego na Zachodzie.

5. Bizancjum i świat islamu

Bizancjum we wczesnym średniowieczu – organizacja państwa. Kultura bizantyjska – prawo, architektura, sztuka. Rozłam w chrześcijaństwie w XI wieku (schizma wschodnia). Kościół wschodni.

Powstanie islamu. Idee i charakterystyka religii islamskiej. Podboje Arabów. Wpływ cywilizacji muzułmańskiej na Europę.

6. Europa w średniowieczu – państwo i religia

Państwo Franków – chrzest Chlodwiga. Monarchia Karola Wielkiego – organizacja państwa, renesans karoliński, traktat w Verdun.

Nowe państwa na w Europie Środkowej i Wschodniej.

Odnowa cesarstwa rzymskiego – państwo Ottonów.

Rozprzestrzenianie się religii chrześcijańskiej – rola Rzymu i Bizancjum, misja Cyryla i Metodego.

Spór cesarstwa z papieżem o inwestyturę – Grzegorz VII i Henryk IV, konkordat w Wormacji.

Krucjaty – synod w Clermont i przyczyny krucjat, rodzaje wypraw krzyżowych, Królestwo Jerozolimskie, zakony rycerskie, skutki krucjat.

7. Europa w średniowieczu – społeczeństwo i kultura

System lenny. Rozdrobnienie feudalne w państwach europejskich. Społeczeństwo średniowieczne – stany. Kształtowanie się monarchii stanowych. Wieś – gospodarka i organizacja życia społecznego. Miasta – organizacja, rola gospodarcza, system cechowy. Kultura miejska. Rycerstwo i kultura rycerska.

Rola Kościoła w rozwoju nauki, architektury i sztuki oraz w życiu codziennym. Zakony – znaczenie w różnych dziedzinach życia społecznego. Architektura romańska i gotycka oraz jej zabytki. Uniwersytety i ich znaczenie.

8. Polska w okresie wczesnopiastowskim

Państwo Mieszka I – podboje i sojusze. Chrzest Polski – przyczyny i skutki, przełomowy charakter dla budowy państwa. Bolesław Chrobry – misja biskupa Wojciecha, zjazd gnieźnieński, wojny z Niemcami i Rusią, koronacja. Kryzys państwa Mieszka II. Kazimierz Odnowiciel i odbudowa państwa. Bolesław Śmiały – koronacja, polityka zewnętrzna, śmierć biskupa Stanisława, wygnanie monarchy. Bolesław Krzywousty – polityka wewnętrzna, konflikt z cesarstwem, walka o Pomorze. Społeczeństwo Polski pierwszych Piastów – system grodowy, osady służebne.

9. Polska w okresie rozbicia dzielnicowego

Testament Bolesław Krzywoustego – podział państwa na dzielnice, rola dzielnic senioralnej, złamanie postanowień testamentu. Skutki rozbicia dzielnicowego. Przemiany społeczne i gospodarcze w XII–XIII wieku. Ruch osadniczy na ziemiach polskich – lokacje miast i wsi na prawie niemieckim. Najazdy tatarskie. Powstanie państwa krzyżackiego – Konrad Mazowiecki i sprowadzenie Krzyżaków do Polski, konflikty Krzyżaków z polskimi władcami. Proces jednoczenia ziem polskich – władztwo Henryków śląskich, Przemysław II, Wacław II, Władysław Łokietek, rola Jakuba Świnki i polskiego Kościoła. Zjednoczone Królestwo Polskie Władysława Łokietka.

10. Polska w okresie późnego średniowiecza

Polska Kazimierza Wielkiego – organizacja wewnętrzna państwa, zdobycze terytorialne, kwestia krzyżacka, urbanizacja, założenie Akademii Krakowskiej, układ z Andegawenami o dziedziczeniu tronu.

Unia personalna Polski i Węgier – Ludwik Andegaweński i nadanie przywileju koszyckiego. Jadwiga Andegaweńska na polskim tronie.

Unia personalna Polski i Litwy – postanowienia, chrzest Litwy, dynastia Jagiellonów. Wielka wojna z zakonem krzyżackim – bitwa pod Grunwaldem, I pokój toruński. Polityka dynastyczna Jagiellonów w XV wieku. Polska Kazimierza Jagiellończyka – wojna trzynastoletnia, II pokój toruński i odzyskanie Pomorza Gdańskiego. Polityka wewnętrzna pierwszych Jagiellonów – przywileje szlacheckie, początki polskiego sejmu, konstytucja nihil novi.

KLASA 6

1. Wielkie odkrycia geograficzne

Cywilizacje prekolumbijskie. Przyczyny wielkich odkryć geograficznych. Sławni odkrywcy i ich podróże – Krzysztof Kolumb, Vasco da Gama, Ferdynand Magellan. Nowe szlaki handlowe. Początki europejskiego kolonializmu – posiadłości Hiszpanii i Portugalii, działalność misyjna na terenach kolonizowanych, europejska gospodarka po wielkich odkryciach geograficznych.

2. Renesans w Europie i złoty wiek polskiej kultury

Kultura odrodzenia w Europie – nowa wizja świata i człowieka, powrót do wzorców antycznych w sztuce i architekturze, rozwój nauki. Humanizm włoski. Wielcy mistrzowie renesansu – Leonardo da Vinci, Michał Anioł, Rafael Santi. Wynalezienie ruchomej czcionki drukarskiej przez Jana Gutenberga – znaczenie dla kultury.

Przedstawiciele renesansu w Polsce – Mikołaj Kopernik, Jan Kochanowski, Mikołaj Rej, Andrzej Frycz Modrzewski. Architektura renesansowa w Polsce. Przenikanie się kultur Zachodu i Wschodu na ziemiach polskich.

3. Reformacja i reforma katolicka

Kryzys Kościoła katolickiego w XIV i XV wieku. Wystąpienie Marcina Lutra – początek podziału religijnego w Europie Zachodniej. Wyznania reformowane – luteranizm, kalwinizm, anglikanizm. Wojny religijne w Europie Zachodniej. Reforma Kościoła katolickiego – postanowienia soboru trydenckiego, powstanie zakonu jezuitów.

4. Polska ostatnich Jagiellonów

Przemiany społeczno-ekonomiczne – polityczna i gospodarcza dominacja stanu szlacheckiego w państwie, kształtowanie się folwarku szlacheckiego. Charakterystyka gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej.

Ustrój Polski jagiellońskiej w XVI wieku – dwuizbowy sejm walny. Polityka zagraniczna ostatnich Jagiellonów – powstanie Prus Książęcych. Unia realna Polski i Litwy – powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Zróżnicowanie narodowościowe Rzeczypospolitej. Stosunki wyznaniowe w Rzeczypospolitej – unia brzeska, konfederacja warszawska.

5. Rzeczpospolita w okresie pierwszych wolnych elekcji

Pierwsze bezkrólewie i ustalenie zasad wolnej elekcji – *Artykuły henrykowskie*, *pacta conventa*. Henryk Walezy na polskim tronie. Polityka wewnętrzna i zewnętrzna Stefana Batorego.

6. Rzeczpospolita w XVII wieku

Konflikty Rzeczypospolitej z Rosją, Szwecją i Turcją. Powstanie Chmielnickiego. Rokosze. Przyczyny i skutki konfliktów wewnętrznych i wojen Rzeczypospolitej z sąsiadami. Najważniejsze bitwy. Przemiany polityczne, społeczne, gospodarcze i wyznaniowe (kontrreformacja) w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej.

Barok w Europie – podstawy ideowe, architektura, malarstwo. Rozwój nauki europejskiej w XVII wieku. Barok w Polsce – sarmatyzm. Obyczaje i życie codzienne w Rzeczypospolitej XVII wieku.

7. Europa w XVII i XVIII wieku

Europa Zachodnia w XVII wieku – przyczyny i skutki wojny trzydziestoletniej. Monarchia absolutna Ludwika XIV. Powstanie monarchii parlamentarnej w Anglii – wojna parlamentu z królem, restauracja Stuartów, ustrój angielski po sławetnej rewolucji.

Kultura oświecenia – filozofia, literatura, nauka, architektura i sztuka. Koncepcje społeczno-polityczne Monteskiusza i Jeana-Jacques’a Rousseau. Prusy, Rosja i Austria – reformy epoki oświecenia, wzmocnienie pozycji w Europie.

8. Rzeczpospolita w czasach saskich

Rzeczpospolita pod panowaniem Wettinów i Stanisława Leszczyńskiego – wielka wojna północna, uzależnienie państwa polsko-litewskiego od Rosji. Projekty reform ustrojowych i nowa wizja kształcenia młodego obywatela – Stanisław Leszczyński i Stanisław Konarski. Sytuacja wewnętrzna Rzeczypospolitej. Gospodarka. Pozycja Polski w Europie.

9. Świat w XVIII wieku – powstanie Stanów Zjednoczonych i rewolucja francuska

Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki – wojna kolonii brytyjskich w Ameryce Północnej o niepodległość, konstytucja i republikański ustrój państwa. Udział Polaków w walce o niepodległość kolonii brytyjskich w Ameryce.

Rewolucja we Francji – przyczyny i przebieg. Najważniejsze dokumenty rewolucji francuskiej – *Deklaracja praw człowieka i obywatela*, konstytucje. Powstanie republiki we Francji. Początek wojen koalicyjnych. Czasy terroru jakobińskiego i rządy dyktatoratu.

10. Rzeczpospolita w czasach stanisławowskich – rozbiory

Objęcie tronu przez Stanisława Augusta Poniatowskiego. Próby reform u progu epoki stanisławowskiej. Konfederacja barska i I rozbiór Polski. Komisja Edukacji Narodowej. Reformy Sejmu Wielkiego – *Konstytucja 3 maja*. Upadek Rzeczypospolitej – konfederacja targowicka, wojna z Rosją i II rozbiór, powstanie kościuszkowskie, III rozbiór. Przyczyny upadku Rzeczypospolitej.

11. Epoka napoleońska

Konsulat i cesarstwo we Francji. Wojny Napoleona z kolejnymi koalicjami. System napoleoński w Europie – przemiany prawno-cywilizacyjne (konstytucje, *Kodeks Napoleona*). Wojna Napoleona z Rosją. Klęska Napoleona.

Powstanie Legionów Polskich we Włoszech – *Mazurek Dąbrowskiego*. Księstwo Warszawskie – powstanie, ustrój, zmiany terytorialne, znaczenie dla Polaków.

KLASA 7

1. Europa po kongresie wiedeńskim

Kongres wiedeński – zmiany granic, zasady restauracji, legitymizmu i równowagi sił. Powstanie Świętego Przymierza.

Zwolennicy i przeciwnicy systemu wiedeńskiego – konserwatyzm, liberalizm, ruchy narodowe i rewolucyjne.

Rewolucja przemysłowa – nowe wynalazki i gałęzie przemysłu, liderzy uprzemysłowienia w Europie, przeobrażenia społeczne i zmiany warunków życia.

2. Ziemie polskie w pierwszej połowie XIX wieku

Postanowienia kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do ziem polskich. Królestwo Polskie – ustrój polityczny, przemiany gospodarcze, kultura i edukacja. Legalna i nielegalna opozycja w Królestwie Polskim. Powstanie listopadowe – przyczyny i główne etapy walk. Wielka Emigracja i ruch spiskowy w kraju. Sytuacja Polaków w zaborach pruskim, austriackim i rosyjskim po powstaniu listopadowym. Powstanie krakowskie i likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej.

3. Europa i ziemie polskie w okresie Wiosny Ludów

Przyczyny Wiosny Ludów. Przebieg walk we Francji, w Prusach, Austrii, na Węgrzech i we Włoszech. Następstwa Wiosny Ludów w różnych krajach europejskich.

Wiosna Ludów na ziemiach polskich – wystąpienia w zaborach pruskim i austriackim.

4. Powstanie styczniowe

Zabór rosyjski przed powstaniem styczniowym – odwilż posewastopolska, organizacje Białych i Czerwonych, działalność Aleksandra Wielopolskiego, nasilenie nastrojów patriotycznych, demonstracje patriotyczne. Powstanie styczniowe – branka, wojna partyzancka, działania Rządu Narodowego, uwłaszczenie chłopów, dyktatura Romualda Traugutta, upadek powstania.

Represje popowstaniowe w zaborze rosyjskim.

5. Europa i świat w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku

Zjednoczenie Włoch – sojusz Królestwa Sardynii z Francją, wojna z Austrią (powstanie Czerwonego Krzyża), kolejne etapy jednoczenia ziem włoskich i powstanie Królestwa Włoch .

Zjednoczenie Niemiec – działalność Ottona von Bismarcka, wojna Prus z Austrią, wojna Prus z Francją, powstania cesarstwa.

Przemiany w krajach habsburskich – powstanie dualistycznej monarchii austro-węgierskiej.

Stany Zjednoczone w drugiej połowie XIX wieku – wojna secesyjna, zmiany społeczne i gospodarcze po wojnie.

Kolonializm w drugiej połowie XIX wieku – przyczyny, zasięg, konsekwencje.

Nowe idee polityczne – socjalizm i nacjonalizm.

Powstanie kultury masowej. Przemiany obyczajowe.

6. Ziemie polskie pod zaborami na przełomie XIX i XX wieku

Zabór pruski – Kulturkampf, germanizacja i różne formy walki z germanizacją. Zabór rosyjski – rusyfikacja i walka z rusyfikacją. Zabór austriacki – autonomia galicyjska, sytuacja gospodarcza.

Postawy Polaków wobec zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, praca u podstaw, ruch spółdzielczy. Ruchy polityczne na ziemiach polskich pod zaborami – socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy. Rewolucja 1905 roku na ziemiach polskich.

Postawy Polaków wobec zbliżającej się wojny – orientacja proaustriacka, orientacja prorosyjska. Roman Dmowski i Józef Piłsudski. Polskie organizacje paramilitarne.

7. I wojna światowa

Trójporozumienie i trójprzymierze – przyczyny powstania dwóch bloków polityczno-wojskowych.

Przebieg i specyfika działań militarnych w czasie I wojny światowej – zamach w Sarajewie, wojna

pozycyjna i manewrowa, nowe rodzaje broni, przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny, zawarcie rozejmu 11 listopada 1918 roku.

Rewolucje rosyjskie – rewolucja lutowa, abdykacja cara, rewolucja październikowa (przewrót bolszewicki), wojna domowa.

8. Sprawa polska w czasie I wojny światowej

Państwa zaborcze a sprawa polska w przededniu wybuchu I wojny światowej i w jej początkowym okresie. Umiedzynarodowienie sprawy polskiej – *Akt 5 listopada*, orędzie prezydenta Woodrowa Wilsona, postawa władz Rosji, deklaracja wersalska z 3 czerwca 1918 roku. Polski wysiłek zbrojny – Legiony Polskie, Armia Polska we Francji i inne polskie formacje zbrojne. Działania dyplomatyczne polskich polityków.

9. Europa i świat po I wojnie światowej

Kulturowe i cywilizacyjne następstwa I wojny światowej. Konferencja w Paryżu – traktat wersalski. Powstanie i działania Ligi Narodów. Traktaty w Rapallo i Locarno.

Ideologie totalitarne – komunizm w Związku Sowieckim, faszyzm we Włoszech, nazizm w Niemczech. Powstanie państw totalitarnych i specyfika ich funkcjonowania – ZSRS, Włochy, III Rzesza.

10. Kształtowanie się odrodzonego państwa polskiego (1918–1922)

Formowanie się polskich ośrodków władzy. Józef Piłsudski Naczelnikiem Państwa. Mała konstytucja. Koncepcje Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego dotyczące granic Polski. Walka o granice – powstanie wielkopolskie, powstania i plebiscyt na Śląsku, plebiscyt na Warmii i Mazurach, wojna polsko-bolszewicka, pokój ryski, zajęcie Wileńszczyzny.

11. II Rzeczpospolita – ustrój i polityka

Odrodzone państwo – zniszczenia wojenne, dziedzictwo gospodarcze, prawne i społeczne epoki zaborów. Konstytucja marcowa z 1921 roku. Kryzys demokracji w Polsce – geneza przewrotu majowego, przewrót majowy i jego skutki. Rządy sanacji – autorytaryzm, konstytucja kwietniowa, obóz sanacyjny po śmierci Józefa Piłsudskiego.

Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej – sojusze wojskowe, traktaty o nieagresji, polityka równowagi.

12. II Rzeczpospolita – społeczeństwo i gospodarka

Struktura społeczna, wyznaniowa i narodowa. Konflikty wewnętrzne w II Rzeczypospolitej.

Trudności gospodarcze – wielki kryzys na ziemiach polskich, wojna celna z Niemcami. Osiągnięcia gospodarcze – budowa portu w Gdyni, Centralnego Okręgu Przemysłowego i magistrali węglowej. Kultura i nauka. Rozwój kultury masowej.

13. Geneza II wojny światowej

Ekspansja Japonii na Dalekim Wschodzie. Włochy – atak na Abisynię i Albanię. Wojna domowa w Hiszpanii. Polityka III Rzeszy – odchodzenie od postanowień traktatu wersalskiego, polityka wobec Austrii i Czechosłowacji. Powstanie Osi Rzym–Berlin–Tokio. Postawa Francji i Wielkiej Brytanii wobec łamania postanowień traktatu wersalskiego. Pakt Ribbentrop–Mołotow.

KLASA 8

1. Wojna obronna Polski w 1939 roku

Sytuacja międzynarodowa Polski w sierpniu 1939 roku – sojusze z Wielką Brytanią i Francją, gwarancje dla Polski, pakt Ribbentrop–Mołotow. Postawa polskiego społeczeństwa wobec zbliżającej się wojny. Atak III Rzeszy i ZSRS na Polskę. Bohaterska postawa Polaków wobec agresorów – obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach, bitwy pod Mokrą i Wizną, bitwa nad Bzurą, obrona Warszawy, obrona Grodna, bitwa pod Kockiem, bitwa nad Bzurą. Wyjazd polskich władz do Rumunii. Postawa sojuszników wobec Polski we wrześniu 1939 roku – tzw. dziwna wojna.

2. II wojna światowa – działania militarne i polityka międzynarodowa

Agresja III Rzeszy na Danię, Norwegię, Francję, Grecję, Jugosławię. Bitwa o Anglię. Agresja III Rzeszy na ZSRS. Atak Japonii na Stany Zjednoczone. Momenty przełomowe II wojny światowej – bitwa pod Kurskiem, bitwa o Midway. Zrzucenie bomb atomowych na Hiroszimę i Nagasaki. Koniec wojny – klęska państw Osi.

Polityka III Rzeszy na ziemiach okupowanych – zagłada Żydów i Romów, zbrodnie na ludności cywilnej.

Konferencje wielkiej trójki i ich wpływ na kształt powojennego świata – zmiany granic, przesiedlenia.

3. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką

Polityka okupantów wobec Polaków – Generalne Gubernatorstwo, ziemie wcielone do III Rzeszy, ziemie wcielone do ZSRS. Zbrodnie niemieckie i sowieckie popełnione na ludności ziem polskich. Konflikt polsko-ukraiński na Kresach Wschodnich.

Polskie Państwo Podziemne – działalność polityczna i militarna (Armia Krajowa), opór wobec okupantów. Życie codzienne podczas okupacji.

Plan „Burza”. Powstanie warszawskie. Stosunek aliantów zachodnich i ZSRS do powstania warszawskiego.

4. Sprawa polska w czasie II wojny światowej

Powstanie polskich władz na wychodźstwie. Układ Sikorski–Majski i jego skutki. Zbrodnia katyńska i polityczne konsekwencje jej ujawnienia. Udział Polaków w walkach na frontach II wojny światowej poza granicami Polski w latach 1940–1945. Mocarstwa wobec sprawy polskiej – postanowienia konferencji wielkiej trójki w kwestii powojennych losów Polski.

5. Świat po II wojnie światowej

Skutki II wojny światowej w życiu politycznym, gospodarczym i kulturalnym. Powstanie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Rozpad koalicji antyhitlerowskiej i początki zimnej wojny. Blokada Berlina. Powstanie dwóch państw niemieckich – NRD i RFN. Powstanie Układu Warszawskiego i Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego – stosunki między dwoma wrogimi blokami. Sytuacja w ZSRS i bloku państw socjalistycznych – powstanie na Węgrzech, mur berliński, Praska Wiosna.

Dekolonizacja i jej następstwa. Zimnowojenne konflikty na obszarach pozaeuropejskich – wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie, kryzys kubański. Konflikty na Bliskim Wschodzie. Komunistyczne Chiny – rządy Mao Tse-tunga, rewolucja kulturalna.

Przemiany polityczno-społeczne w latach 1989–1991 – upadek systemu komunistycznego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, likwidacja Układu Warszawskiego i rozpad ZSRS.

Kształtowanie się Unii Europejskiej.

Przemiany kulturowe i społeczne na świecie po II wojnie światowej.

6. Początki systemu komunistycznego i okres stalinowski w Polsce

Objęcie władzy przez komunistów – powstanie i działalność PPR, PKWN i Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. Referendum ludowe. Wybory w 1947 roku.

Społeczeństwo polskie wobec nowej władzy. Podziemie niepodległościowe – żołnierze niezłomni.

Stalinizm w Polsce – przemiany ustrojowe, sytuacja gospodarcza, zmiany w kulturze (socrealizm), terror stalinowski, walka z Kościołem katolickim. Powstanie poznańskie i polski Październik 1956 roku.

7. Polska w latach 1957–1981

Rządy Władysława Gomułki – tzw. mała stabilizacja, życie społeczne i kulturalne, orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich, wystąpienia studenckie 1968 roku, protesty społeczne 1970 roku.

Rządy Edwarda Gierka – życie gospodarcze, społeczne i kulturalne, protesty społeczne w 1976 roku, kształtowanie się opozycji demokratycznej, Polak papieżem.

Narodziny Solidarności – strajki w 1980 roku, życie społeczne i polityczne w latach 1980–1981.

8. Polska w latach 80. XX wieku

Wprowadzenie stanu wojennego. Społeczeństwo polskie wobec stanu wojennego. Pielgrzymki Jana Pawła II do ojczyzny i ich znaczenie dla polskiego społeczeństwa. Formy oporu społecznego. Sytuacja gospodarcza i społeczna. Rozmowy okrągłego stołu – główni uczestnicy, postanowienia, wybory czerwcowe.

9. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie

Przemiany ustrojowe, gospodarcze, społeczno-polityczne i kulturowe w Polsce w latach 90. XX wieku. Napięcia społeczne. Przystąpienie Polski do NATO. Polska w Unii Europejskiej.

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Aby z powodzeniem osiągać zapisane w programie cele kształcenia i wychowania, nauczyciel powinien poznać grupę uczniów, z którą będzie pracować, i dostosować do jej wieku i potrzeb odpowiednie metody i techniki nauczania. Warto wykorzystywać zarówno **klasyczne metody pracy**, np. opis, pogadankę czy wykład, jak też metody **aktywizujące**. Do tych ostatnich należą m.in. burza mózgów, plakat, projekt, gra dydaktyczna czy drama.

W skutecznym osiągnięciu celów edukacyjnych pomoże także zastosowanie **oceniającego**, w ramach którego warto wprowadzić następujące elementy:

- wyznaczanie celów lekcji,
- podanie NaCoBeZu (na co będę zwracać uwagę),
- pytania kontrolne,
- pytanie kluczowe,
- informacja zwrotna,
- nauka w parach.

Współczesnemu nauczycielowi trudno obyć się bez **nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnej**, której stosowanie w sposób przemyślany i efektywny – a nie tylko efektowny – skutecznie wspomaga uczenia się. Nauczyciel ma do dyspozycji m.in. platformy e-learningowe, platformy z różnymi grami czy quizami dotyczącymi historii.

Istotne dla realizacji celów kształcenia i wychowania jest stosowanie **pracy w małych grupach**, m.in. w ramach realizacji projektów. Należy przy tym pamiętać o spisaniu kontraktu grupy (można go powiesić w klasie, aby był widoczny przez cały rok) i przedstawieniu zasad oceniania pracy zespołowej, tak by każdy uczeń je znał.

Nie należy zapomnieć o wykorzystaniu **rekonstrukcji historycznych** czy wprowadzeniu **pracy badawczej uczniów** (np. dotyczącej historii rodzinnej czy regionalnej), w ramach której uczeń sam (lub w grupie) pod kierunkiem nauczyciela zbiera i opracowuje źródła.

Warto również wprowadzać podczas pracy na lekcji różnego rodzaju **gry edukacyjne**. Dla uczniów w każdym wieku rywalizacja jest świetną formą motywowania do działań. Uczniowie mogą sami tworzyć gry edukacyjne lub wykorzystywać gry o tematyce historycznej dostępne na rynku, zarówno multimedialne, jak też przygotowane w formie tradycyjnej (np. gry planszowe opracowane przez Instytut Pamięci Narodowej – Kolejka, ZnajZnak).

Na skuteczne zrealizowanie celów edukacyjnych przedstawionych w niniejszym programie będą mieć wpływ także takie działania nauczyciela jak:

- zachęcanie ucznia do **samodzielnego wyszukiwania informacji** z różnych źródeł poprzez odpowiednie projektowanie np. zadań domowych, stosowanie metody WebQuest;
- tworzenie sytuacji, w których uczniowie będą **uczyli się argumentowania, dyskusowania**, np. poprzez organizowanie debat;
- ukazywanie mechanizmów zjawisk i procesów historycznych w taki sposób, aby uczniowie poznawali i rozumieli ich przyczyny i skutki, np. **poprzez prezentowanie treści w formie grafów, rysunków** ukazujących ciągi przyczynowo-skutkowe;
- **nagradzanie aktywności uczniów**, motywowanie ich do dalszego angażowania się w pracę na lekcjach i w domu;

- **wskazywanie celu poznawania przeszłości**, odwoływanie się do praktycznych aspektów zdobywania wiedzy;
- **odwoływanie się do osobistych doświadczeń uczniów** – historii rodziny, miejscowości itp.;
- **dawanie uczniom możliwości wpływania na proces edukacyjny**, np. poprzez zadania domowe do wyboru czy prowadzenie części lekcji.

Dużą rolę w realizacji zaplanowanych celów powinny odgrywać **zajęcia odbywające się poza szkolnymi murami**, np. zwiedzanie muzeów i obiektów zabytkowych czy odwiedzanie miejsc pamięci. Takie zajęcia pozwalają uczniom, zwłaszcza młodszym, na lepsze zapamiętanie i zrozumienie nowych treści.

Zbadaniu, czy założone cele zostały osiągnięte, i ewentualnemu korygowaniu stosowanych metod nauczania służy **ewaluacja**. Formułowanie pytań kontrolnych w toku lekcji pomoże na bieżąco sprawdzać, czy uczniowie zapoznali się z nowymi treściami i je zrozumieli. Na końcu lekcji warto wprowadzić takie metody jak np. „termometr”, zdania niedokończone, zadania wyświetlane za pomocą rzutnika (lub wykonywane na tablicy interaktywnej), karteczki z pytaniami dotyczącymi lekcji (uczniowie najpierw formułują pytania, a następnie losują karteczki i udzielają odpowiedzi na zamieszczone na nich pytania).

Zakładane osiągnięcia ucznia

KLASA 4

1. Historia jako nauka

Uczeń zna i rozumie pojęcia: historia, czas, archeologia, źródło historyczne, źródło pisane, źródło niepisane, skansen, kalendarz, rok, wiek, tysiąclecie, era, epoka.

Uczeń umie:

- wymienić epoki w dziejach człowieka;
- wskazać muzea i ważne zabytki w swojej najbliższej okolicy;
- uzasadniać, dlaczego powinno się dbać o zabytki;
- określić, w którym wieku zaszło dane wydarzenie;
- obliczyć upływ czasu pomiędzy wydarzeniami;
- opowiedzieć o różnych rodzajach kalendarza;
- pracować z mapą;
- określić, do jakiego rodzaju źródeł (pisanych lub niepisanych) należy dane źródło historyczne.

Uczeń rozumie:

- sposób i znaczenie pracy historyka;
- powiedzenie: „historia jest nauczycielką życia”;
- znaczenie pracy archeologa dla poznania przeszłości;
- znaczenie map w poznawaniu historii;
- różnice między historią a dziejami legendarnymi.

2. Elementy historii rodzinnej i regionalnej.

Uczeń zna i rozumie pojęcia: tablica genealogiczna, tradycja rodzinna.

Uczeń umie:

- opracować tablicę genealogiczną swojej rodziny;
- wskazać miejsca i postacie związane z historią swojej małej ojczyzny;
- wskazać różnice między regionami Polski.

Uczeń rozumie związki między swoją historią rodzinną a dziejami kraju.

3. Najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego

Uczeń zna i rozumie pojęcia: ojczyzna, patriotyzm, mała ojczyzna, symbole narodowe, legenda.

Uczeń umie:

- wymienić polskie symbole (hymn, barwy, godło) oraz święta narodowe i państwowe;
- wymienić legendy dotyczące początków państwa polskiego i je opowiedzieć.

Uczeń rozumie znaczenie świąt narodowych w życiu Polaków.

4. Postacie i wydarzenia, które odegrały ważną rolę w kształtowaniu się polskiej tożsamości kulturowej

Uczeń zna i rozumie pojęcia: *plemiona słowiańskie³, chrzest polski, koronacja królewska, *klasztor, *rycerz, unia polsko-litewska, mąż stanu, żak, potop szwedzki, husaria, *epoka stanisławowska, *Komisja Edukacji Narodowej, *obiady czwartkowe, powstanie kościuszkowskie, kosynierzy, Legiony Polskie we Włoszech, *Mazurek Dąbrowskiego*, branka, państwo powstańcze, Nagroda Nobla, *rusyfikacja, *germanizacja, *strajk dzieci wrzesińskich, Legiony Polskie w I wojnie światowej, *Bitwa Warszawska, Armia Krajowa, Szare Szeregi, żołnierze niezłomni (wyklęci), Solidarność, stan wojenny, okrągły stół.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o początkach państwa polskiego;
- wskazać cel misji biskupa Wojciecha;
- wymienić uczestników zjazdu w Gnieźnie;
- wskazać na mapie granice państwa Mieszka I i Bolesława Chrobrego;
- wymienić insygnia koronacyjne;
- *opowiedzieć o życiu w średniowiecznym klasztorze;
- *wymienić kilka zakonów średniowiecznych;
- *wymienić zajęcia średniowiecznych zakonników;
- opowiedzieć o Polsce Kazimierza Wielkiego i jej stosunkach z Krzyżakami;
- przedstawić okoliczności zawarcia unii polsko-litewskiej;
- omówić wielką wojnę z Krzyżakami i jej skutki;
- wyjaśnić, dlaczego Zawisza Czarny stał się wzorem rycerza;
- *opowiedzieć o życiu średniowiecznych rycerzy;
- omówić życie żaków w Krakowie;
- opowiedzieć o okolicznościach powstania *Mazurek Dąbrowskiego*;
- omówić przebieg powstania styczniowego;
- przedstawić specyfikę walk partyzanckich i działania powstańczego rządu w okresie powstania styczniowego;
- *opowiedzieć o działaniach zaborców, których celem było wynarodowienie Polaków;
- *opowiedzieć o różnych formach walki Polaków z germanizacją i rusyfikacją;
- przedstawić walkę Polaków o niepodległość w czasie I wojny światowej;
- *przedstawić przebieg wojny polsko-bolszewickiej;
- opowiedzieć o budowie portu w Gdyni i COP-u;
- omówić położenie Polaków pod okupacją w okresie II wojny światowej i przedstawić formy walki z okupantem;
- opowiedzieć o akcji pod Arsenalem;
- przedstawić sytuację Polaków po objęciu władzy przez komunistów;
- opowiedzieć o prześladowaniach żołnierzy Armii Krajowej w okresie powojennym;
- omówić życie Polaków w latach 70. i 80. XX wieku;
- opowiedzieć o powstaniu i działaniu Solidarności;

³ Gwiazdką oznaczono wymagania odnoszące się do treści dodatkowych (nieobowiązkowych), zob. s. 4.

- wymienić dokonania: Mikołaja Kopernika, Jana Zamoyskiego, Augustyna Kordeckiego, Stefana Czarnieckiego, Jana III Sobieskiego, *Stanisława Augusta Poniatowskiego, Tadeusza Kościuszki, Jana Henryka Dąbrowskiego, Józefa Wybickiego, Romualda Traugutta, Marii Skłodowskiej-Curie, Józefa Piłsudskiego, Eugeniusza Kwiatkowskiego, Jana Bytnara „Rudego”, Tadeusza Zawadzkiego „Zośki”, Macieja Dawidowskiego „Alka”, Witolda Pileckiego, Danuty Siedzikówny „Inki”, Jana Pawła II, Anny Walentynowicz, Lecha Wałęsy;
- wskazać daty: przyjęcia chrztu przez Mieszka I, bitwy pod Cedynią, zjazdu w Gnieźnie, koronacji Bolesława Chrobrego, utworzenia Akademii Krakowskiej, zawarcia unii w Krewie, bitwy pod Grunwaldem, potopu szwedzkiego, bitwy pod Wiedniem, rozbiorów Polski, powstania kościuszkowskiego, utworzenia Legionów Polskich we Włoszech i powstania *Mazurka Dąbrowskiego*, powstania styczniowego, odzyskania przez Polskę niepodległości, *wojny polsko-bolszewickiej, wybuchu II wojny światowej, agresji ZSRS na Polskę, akcji pod Arsenałem, narodzin Solidarności, wprowadzenia stanu wojennego, pierwszych częściowo wolnych wyborów do parlamentu;

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki przyjęcia chrztu przez Mieszka I;
- przyczyny i skutki zjazdu w Gnieźnie;
- znaczenie koronacji królewskiej Bolesława Chrobrego;
- *znaczenie zakonów w życiu średniowiecznej Polski;
- dlaczego król Kazimierz otrzymał przydomek Wielki;
- znaczenie założenia uniwersytetu w Krakowie;
- przyczyny i skutki unii w Krewie;
- znaczenie odkrycia dokonanego przez Mikołaja Kopernika;
- znaczenie bitwy pod Wiedniem dla losów Europy;
- przyczyny rozbiorów Polski;
- znaczenie Legionów Dąbrowskiego i Księstwa Warszawskiego;
- przyczyny i skutki powstania styczniowego;
- *znaczenie strajku dzieci wrzesińskich;
- przyczyny przyznania Nagrody Nobla Marii Skłodowskiej-Curie;
- okoliczności, które umożliwiły Polsce odzyskanie niepodległości w 1918 roku;
- symboliczne znaczenie daty 11 listopada;
- *znaczenie Bitwy Warszawskiej dla Polski i Europy;
- znaczenie Gdyni i COP-u dla odrodzonego państwa polskiego;
- znaczenie Polskiego Państwa Podziemnego i różnych form oporu wobec okupanta w okresie II wojny światowej;
- przyczyny ustanowienia Narodowego Dnia Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”;
- przyczyny narastania oporu społecznego wobec komunistycznych władz w Polsce;
- działania Solidarności zmierzające do zmiany sytuacji w Polsce;
- przyczyn upadku władzy komunistycznej w Polsce;
- rolę Kościoła katolickiego i papieża Jana Pawła II w oporze polskiego społeczeństwa wobec komunistycznych władz.

KLASA 5

1. Prehistoria

Uczeń zna i rozumie pojęcia: homo sapiens, paleolit, neolit, rewolucja neolityczna, rewolucja metalurgiczna, rewolucja urbanistyczna.

Uczeń umie:

- opisać warunki życia człowieka w czasach prehistorycznych;
- omówić przemiany zachodzące w trybie życia ludzi w czasach prehistorycznych.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki przemian zachodzących w życiu ludzi w czasach prehistorycznych;
- wpływ warunków naturalnych na warunki życia najdawniejszych ludzi;
- przyczyny prowadzenia koczowniczego, a następnie osiadłego trybu życia przez ludzi w czasach prehistorycznych.

2. Starożytne cywilizacje Wschodu

Uczeń zna i rozumie pojęcia: sieć nawadniająca, politeizm, faraon, piramida, hieroglify, Kodeks Hammurabiego, monoteizm, Biblia (Stary Testament), Dekalog.

Uczeń umie:

- omówić warunki życia starożytnych mieszkańców Mezopotamii, Egiptu i Palestyny;
- opisać wierzenia i formy kultu religijnego starożytnych mieszkańców Mezopotamii, Egipcjan i Izraelitów;
- wyjaśnić różnice między politeizmem i monoteizmem;
- wymienić najważniejsze osiągnięcia kulturowe ludów starożytnego Bliskiego Wschodu oraz Indii i Chin;
- scharakteryzować sposób sprawowania władzy i organizacji społeczeństwa w państwach starożytnego Bliskiego Wschodu;

Uczeń rozumie:

- związki między warunkami naturalnymi a życiem starożytnych mieszkańców Mezopotamii, Egiptu, Palestyny, Indii i Chin.

3. Starożytna Grecja

Uczeń zna i rozumie pojęcia: polis, Hellada, Hellenowie, wielka kolonizacja, igrzyska olimpijskie, filozofia, kultura hellenistyczna, demokracja, oligarchia, tyrania, tragedia, komedia.

Uczeń umie:

- opisać warunki naturalne starożytnej Grecji;
- wskazać zasięg geograficzny cywilizacji starożytnych Greków;
- scharakteryzować różne sposoby organizacji społeczeństwa i sprawowania władzy w greckich polis;
- omówić osiągnięcia kulturowe starożytnych Greków;
- przedstawić życie religijne starożytnych Greków.

Uczeń rozumie:

- wpływ warunków naturalnych na życie mieszkańców Hellady;
- przyczyny i skutki wielkiej kolonizacji, wojen perskich i podbojów Aleksandra Wielkiego;
- wpływ osiągnięć kulturalnych starożytnych Greków na kulturę późniejszych epok.

4. Starożytny Rzym

Uczeń zna i rozumie pojęcia: republika, senat, senator, konsul, trybun ludowy, plebejusze, patrycjusze, cesarz, cesarstwo, imperium, romanizacja, Cesarstwo Wschodniorzymskie, Cesarstwo Zachodniorzymskie, barbarzyńcy, legion, niewolnik, gladiator, wędrowni ludów.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o legendarnych początkach Rzymu;
- scharakteryzować republikę i cesarstwo jako systemy organizacji społeczeństwa i sprawowania władzy w starożytnym Rzymie;
- przedstawić podboje rzymskie;
- opowiedzieć o wierzeniach religijnych starożytnych Rzymian;
- wskazać zasięg geograficzny i omówić osiągnięcia cywilizacji rzymskiej;
- opowiedzieć o powstaniu i rozwoju chrześcijaństwa;
- opisać upadek Cesarstwa Rzymskiego na Zachodzie.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki podbojów rzymskich;
- przyczyny upadku republiki i powstania cesarstwa;
- przyczyny podziału Imperium Rzymskiego i upadku Cesarstwa na Zachodzie;
- oddziaływanie cywilizacji rzymskiej na terytoriach podbitych przez Rzymian (konsekwencje w życiu społecznym i religijnym oraz kulturze);
- znaczenie osiągnięć cywilizacji rzymskiej w dziejach kultury europejskiej kolejnych epok.

5. Bizancjum i świat islamu

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Cesarstwo Wschodnie, Bizancjum, schizma wschodnia, islam, Koran.

Uczeń umie:

- opisać sytuację gospodarczą, społeczną, religijną i polityczną Bizancjum;
- przedstawić kształtowanie się i opisać cechy charakterystyczne religii islamskiej;
- opisać powstanie imperium arabskiego i wskazać jego zasięg terytorialny;
- przedstawić kulturę islamu w pierwszych wiekach istnienia tej religii.

Uczeń rozumie:

- znaczenie Bizancjum dla przetrwania zdobyczy starożytnej cywilizacji grecko-rzymskiej;
- rolę chrześcijaństwa jako fundamentu kształtującej się w średniowieczu kultury europejskiej;
- okoliczności powstawania nowych państw na obszarach Cesarstwa Zachodniego.
- skutki powstania religii islamskiej.

6. Europa w średniowieczu – państwo i religia

Uczeń zna i rozumie pojęcia: państwo Franków, inwestytura, konkordat wormacki, apostołowie Słowian, krucjata, zakon rycerski, cesarstwo rzymskie, traktat w Verdun, Królestwo Jerozolimskie.

Uczeń umie:

- opisać kształtowanie się i rozwój państwa Franków oraz imperium Karola Wielkiego;
- przedstawić kształtowanie się pierwszych państw słowiańskich;
- przedstawić kształtowanie się cesarstwa Ottonów;
- wskazać na mapie nowe państwa powstałe we wczesnośredniowiecznej Europie;
- omówić proces chrystianizacji państw słowiańskich;

- opowiedzieć o konflikcie między cesarstwem a papieżem o inwestyturę;
- przedstawić przebieg krucjat i powstanie zakonów rycerskich.

Uczeń rozumie:

- znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa dla kształtowania się państw;
- znaczenie renesansu karolińskiego dla kultury europejskiej;
- przyczyny i skutki: krucjat, konfliktu między papieżem a cesarstwem, traktatu w Verdun.

7. Europa w średniowieczu – społeczeństwo i kultura

Uczeń zna i rozumie pojęcia: styl gotycki, styl romański, uniwersytet, uniwersalizm, stan społeczny, feudalizm, lenno, hołd lenny, drabina feudalna, kultura rycerska, cech, zakon.

Uczeń umie:

- opisać cechy budownictwa romańskiego i gotyckiego oraz podać jego przykłady w Europie i Polsce;
- opisać społeczeństwo średniowieczne;
- wskazać różnice pomiędzy stanami średniowiecznego społeczeństwa;
- przedstawić funkcjonowanie i zadania średniowiecznego uniwersytetu;
- przedstawić cechy średniowiecznego uniwersalizmu kulturowego;
- opisać system lenny – zależności między wasalem a seniorem;
- opisać życie na wsi i w mieście w czasach średniowiecza;
- wskazać zmiany zachodzące na średniowiecznej wsi;
- opisać działania zakonów i ich role w różnych dziedzinach życia.

Uczeń rozumie:

- znaczenie średniowiecznego uniwersytetu dla rozwoju kultury i nauki;
- genezę uniwersalizmu w kulturze średniowiecznej;
- zmiany zachodzące w architekturze średniowiecznej Europy;
- znaczenie systemu lennego dla kształtowania się społeczeństwa średniowiecznego;
- znaczenie Kościoła w rozwoju nauki, architektury i sztuki w średniowiecznej Europie;
- różnice pomiędzy stanami średniowiecznego społeczeństwa.

8. Polska w okresie wczesnopiastowskim

Uczeń zna i rozumie pojęcia: gród, drużyna, osada służebna, ludność służebna, dynastia, misja, kanonizacja, biskupstwo, arcybiskupstwo, monarchia patrymonialna, ustrój prawa książęcego, prawo rycerskie, zjazd w Gnieźnie.

Uczeń umie:

- opisać powstanie państwa polskiego;
- scharakteryzować politykę wewnętrzną i zewnętrzną Mieszka I i Bolesława Chrobrego;
- przedstawić kryzys i odbudowę państwa pierwszych Piastów;
- wskazać zmiany zachodzące w polityce wewnętrznej i zewnętrznej pierwszych Piastów;
- opisać społeczeństwo Polski wczesnopiastowskiej;
- wskazać na mapie ziemie polskie za panowania pierwszych Piastów.

Uczeń rozumie:

- znaczenie przyjęcia chrztu przez Mieszka I w dziejach Polski;
- znaczenie zjazdu w Gnieźnie i koronacji Bolesława Chrobrego;

- przyczyny i skutki kryzysu monarchii piastowskiej za panowania Mieszka II;
- przyczyny rozbicia dzielnicowego Polski.

9. Polska w okresie rozbicia dzielnicowe

Uczeń zna i rozumie pojęcia: dzielnica senioralna, monarchia Henryków śląskich, Krzyżacy, lokacja na prawie niemieckim.

Uczeń umie:

- wskazać na mapie ważniejsze dzielnice ziem polskich w czasach rozbicia dzielnicowego;
- wymienić skutki rozbicia dzielnicowego Polski;
- opisać kolejne etapy procesu jednoczenia ziem polskich;
- wskazać na mapie państwo Krzyżackie;
- opisać rozwój państwa krzyżackiego i jego konflikty z Polską;
- omówić zagrożenie tatarskie ziem polskich;
- przedstawić zmiany zachodzące w społeczeństwie i gospodarce ziem polskich w XII–XIII wieku;

Uczeń rozumie:

- wpływ rozbicia dzielnicowego na sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną ziem polskich;
- przyczyny dążeń zjednoczeniowych na ziemiach polskich w okresie rozbicia dzielnicowego;
- rolę Kościoła w procesie jednoczenia ziem polskich.

10. Polska w okresie późnego średniowiecza

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Akademia Krakowska, Korona Królestwa Polskiego, unia personalna, przywilej koszycki, wielka wojna z zakonem krzyżackim, I pokój toruński, wojna trzynastoletnia, II pokój toruński.

Uczeń umie:

- opisać zmiany zachodzące w Polsce za panowania Kazimierza Wielkiego;
- przedstawić politykę zewnętrzną Kazimierza Wielkiego;
- opowiedzieć o próbach rozwiązania konfliktu polsko-krzyżackiego w czasach Kazimierza Wielkiego;
- omówić panowanie Andegawenów w Polsce;
- przedstawić okoliczności zawarcia polsko-litewskiej unii personalnej w Krewie;
- opowiedzieć o stosunkach polsko-krzyżackich za panowania pierwszych Jagiellonów;
- przedstawić politykę dynastyczną pieszych Jagiellonów w Europie Środkowej;
- omówić proces kształtowania się polskiej monarchii stanowej i sejmu walnego oraz wzmacniania pozycji szlachty w państwie.

Uczeń rozumie:

- genezę i znaczenie przydomka Wielki nadanego królowi Kazimierzowi;
- przyczyny i skutki unii w Krewie;
- wpływ przywilejów szlacheckich na zmiany w funkcjonowaniu państwa;
- skutki odzyskania Pomorza Gdańskiego przez Polskę.

KLASA 6

1. Wielkie odkrycia geograficzne

Uczeń zna i rozumie pojęcia: cywilizacje prekolumbijskie, konkwistador, misje, kolonia.

Uczeń umie:

- scharakteryzować cywilizacje prekolumbijskie;
- opowiedzieć o wielkich odkryciach geograficznych;
- przedstawić najśłynniejszych żeglarzy odkrywców przełomu XV i XVI wieku oraz odkryte przez nich ziemie;
- omówić początki kolonializmu europejskiego oraz działalność Europejczyków w koloniach;
- wskazać na mapie trasy wypraw odkrywczych i pierwsze kolonie państw Europejskich.

Uczeń rozumie:

- przyczyny wielkich odkryć geograficznych;
- skutki gospodarcze, polityczne i społeczne wielkich odkryć geograficznych dla Europy i obszarów kolonizowanych.

2. Renesans w Europie i złoty wiek kultury polskiej

Uczeń zna i rozumie pojęcia: renesans (odrodzenie), humanizm, humanista, złoty wiek.

Uczeń umie:

- omówić cechy charakterystyczne kultury renesansowej;
- przedstawić renesansową wizję świata i człowieka;
- wskazać wielkich mistrzów renesansu w Europie i podać przykłady ich dokonań;
- przedstawić postać Jana Gutenberga i kulturowe konsekwencje jego wynaleźnia ruchomej czcionki drukarskiej;
- wymienić wybitnych polskich twórców renesansowych i ich dzieła;
- wskazać cechy charakterystyczne architektury renesansowej;
- wskazać przykłady budownictwa renesansowego w Polsce i innych krajach europejskich.

Uczeń rozumie zmiany, jakie zaszły w sztuce i postrzeganiu świata w dobie odrodzenia.

3. Reformacja i reforma katolicka

Uczeń zna i rozumie pojęcia: reformacja, reforma katolicka, kontrreformacja, protestanci, luteranie, kalwiniści, anglikanie, sobór trydencki, jezuita, wojna religijna.

Uczeń umie:

- omówić kryzys Kościoła w XV wieku;
- przedstawić wystąpienie Marcina Lutra i kształtowanie się kolejnych wyznań protestanckich – kalwinizmu i anglikanizmu;
- wyjaśnić przyczyny i omówić przebieg konfliktów na tle religijnym w Europie XVI wieku;
- opowiedzieć o reformie katolickiej – przedstawić postanowienia soboru w Trydencie;
- omówić działalność jezuitów i ich rolę w procesie kontrreformacji.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki reformacji;
- znaczenie zmian zachodzących w Kościele katolickim w XVI wieku;
- przyczyny wojen religijnych.

4. Polska ostatnich Jagiellonów

Uczeń zna i rozumie pojęcia: pańszczyzna, folwark, gospodarka folwarczno-pańszczyźniana, hołd pruski, konfederacja warszawska, unia realna, Rzeczpospolita Obojga Narodów, unia brzeska.

Uczeń umie:

- opisać rządy Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta;
- przedstawić genezę hołdu pruskiego;
- przedstawiać przyczyny zawarcia polsko-litewskiej unii realnej;
- scharakteryzować gospodarczą i polityczną pozycję szlachty w Rzeczypospolitej;
- przedstawić funkcjonowanie systemu politycznego demokracji szlacheckiej;
- przedstawić mniejszości religijne i narodowościowe w Rzeczypospolitej XVI wieku.

Uczeń rozumie:

- znaczenie hołdu pruskiego i powstania Prus Książęcych;
- przyczyny i skutki zawarcia polsko-litewskiej unii realnej;
- pozytywne i negatywne strony funkcjonowania systemu demokracji szlacheckiej;
- znaczenie konfederacji warszawskiej dla zachowania tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej.

5. Rzeczpospolita w okresie pierwszych wolnych elekcji

Uczeń zna i rozumie pojęcia: wolna elekcja, bezkrólewie, interreks, pacta conventa, *Artykuły henrykowskie*, piechota wybraniecka.

Uczeń umie:

- opisać przebieg wolnej elekcji;
- przedstawić okoliczności powstania *Artykułów henrykowskich* i pacta conventa;
- przedstawić politykę wewnętrzną i zewnętrzną pierwszych królów wybranych w drodze wolnej elekcji.

Uczeń rozumie

- wpływ wolnych elekcji na system polityczny Rzeczypospolitej.

6. Rzeczpospolita w XVII wieku

Uczeń zna i rozumie pojęcia: potop szwedzki, traktaty welawsko-bydgoskie, rokosz, rejestr kozacki, sarmatyzm, husaria, ugoda perejaśawska, pokój w Oliwie, odsiecz wiedeńska.

Uczeń umie:

- omówić udział Rzeczypospolitej w konfliktach zbrojnych XVII wieku – wojny z Rosją, Turcją i Szwecją, powstanie Chmielnickiego;
- wskazać najważniejsze bitwy wojen prowadzonych przez Rzeczpospolitą;
- przedstawić na mapie zmiany granic Rzeczypospolitej w XVII wieku;
- opisać przemiany polityczne, społeczne, gospodarcze i wyznaniowe (kontrreformacja) zachodzące w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej;
- przedstawić kulturę epoki baroku – ideowe podstawy, architekturę, malarstwo;
- rozpoznać architekturę barokową i podać przykłady budownictwa tej epoki;
- scharakteryzować sarmatyzm;
- ocenić następstwa wojen prowadzonych przez Rzeczpospolitą – wpływ na życie gospodarcze, polityczne i społeczne.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki wojen toczonych przez Rzeczpospolitą w XVII wieku;
- specyfikę sarmatyzmu na tle baroku europejskiego.

7. Europa w XVII i XVIII wieku

Uczeń zna i rozumie pojęcia: monarchia parlamentarna, restauracja, monarchia absolutna, Wersal, oświecenie, absolutyzm oświecony.

Uczeń umie:

- omówić główne etapy wojny trzydziestoletniej;
- wskazać konsekwencje wojny trzydziestoletniej – przemiany w sztuce wojennej, demografii i gospodarce Europy;
- opisać funkcjonowanie monarchii absolutnej na przykładzie Francji Ludwika XIV;
- przedstawić drogę do monarchii parlamentarnej w Anglii;
- omówić reformy oświeceniowe w Prusach, Rosji i Austrii;
- scharakteryzować filozofię, architekturę, sztukę i naukę oświecenia oraz wskazać głównych przedstawicieli europejskiego oświecenia.

Uczeń rozumie:

- zasadę „król panuje, lecz nie rządzi”;
- koncepcje trójpodziału władzy i umowy społecznej;
- zmiany, które zaszły w państwach sąsiadujących z Rzeczpospolitą, i ich wpływ na sytuację państwa polsko-litewskiego.

8. Rzeczpospolita w czasach saskich

Uczeń zna i rozumie pojęcia: wielka wojna północna, sejm niemy, Collegium Nobilium, traktat trzech czarnych orłów.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o panowaniu Wettinów – Augusta II Mocnego i Augusta III – w Rzeczypospolitej;
- przedstawić konsekwencje ingerencji rosyjskich i szwedzkich w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej;
- omówić stosunki Rzeczypospolitej z sąsiednimi państwami;
- omówić znaczenie traktatu trzech czarnych orłów;
- przedstawić postać Stanisława Leszczyńskiego i jego starania o polską koronę;
- wyjaśnić genezę powiedzeń: „od Sasa do Lasa”, „za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa”;
- omówić zjawiska świadczące o poprawie sytuacji gospodarczej oraz rozwoju kultury i nauki w Rzeczypospolitej czasów saskich.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki ingerencji państw ościennych w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej;
- narastający kryzys polityczny i osłabienie pozycji Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej.

9. Świat w XVIII wieku – powstanie Stanów Zjednoczonych i rewolucja francuska

Uczeń zna i rozumie pojęcia: bostońska herbatka, *Deklaracja niepodległości*, konstytucja, Bastylia, stan trzeci, *Deklaracja praw człowieka i obywatela*, gilotyna, jakobini.

Uczeń umie:

- omówić sytuację kolonii brytyjskich w Ameryce Północnej;
- przedstawić etapy walki o niepodległość Stanów Zjednoczonych;
- wymienić Polaków walczących po stronie kolonistów o niepodległość Stanów Zjednoczonych;
- przedstawić republikański ustrój Stanów Zjednoczonych;
- opowiedzieć o przebiegu rewolucji we Francji – wskazać zmiany w sposobie sprawowania rządów (od monarchii absolutnej do dyktatoratu).

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki rewolucji we Francji;
- wpływ myśli oświeceniowej na rewolucję we Francji i system sprawowania rządów w Stanach Zjednoczonych.

10. Rzeczpospolita w czasach stanisławowskich

Uczeń zna i rozumie pojęcia: konfederacja barska, Szkoła Rycerska, Komisja Edukacji Narodowej, sejm czteroletni (Sejm Wielki), *Konstytucja 3 maja*, konfederacja targowicka, powstanie kościuszkowskie, *Uniwersał połaniecki*.

Uczeń umie:

- przedstawić okoliczności wyboru Stanisława Augusta Poniatowskiego na króla;
- omówić reformy doby stanisławowskiej;
- opisać konfederację barską i I rozbiór Polski;
- przedstawić próby ratowania Rzeczypospolitej po I rozbiorze;
- podać przykłady ingerencji Rosji w wewnętrzne sprawy Polski;
- wymienić postanowienia *Konstytucji 3 maja*;
- omówić konfederację targowicką i powstanie kościuszkowskie;
- omówić II i III rozbiór Polski;
- wskazać na mapie kolejne straty terytorialne ponoszone przez Rzeczpospolitą;
- scharakteryzować polskie oświecenie;
- wskazać przykłady dzieł sztuki i architektury epoki stanisławowskiej.

Uczeń rozumie:

- politykę państw ościennych, która doprowadziła do rozbiorów Polski;
- przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne rozbiorów Polski.

11. Epoka napoleońska

Uczeń zna i rozumie pojęcia: konsul, cesarz Francuzów, *Kodeks Napoleona*, Legiony Polskie we Włoszech, Księstwo Warszawskie, Wielka Armia, bitwa narodów.

Uczeń umie:

- opisać objęcie władzy we Francji przez Napoleona i reformy czasów konsulatu;
- przedstawić drogę Francji do dominacji w Europie;
- z wykorzystaniem mapy przeanalizować zmiany granic w Europie w okresie napoleońskim;
- omówić politykę Napoleona w stosunku Polaków na przykładzie Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego;
- przedstawić wojnę Napoleona z Rosją i ostateczną klęskę cesarza Francuzów.

Uczeń rozumie:

- przyczyny zwycięstw i klęski Napoleona Bonapartego;
- stosunek Polaków do Napoleona;
- zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze, które zaszły w Europie w okresie napoleońskim.

KLASA 7

1. Europa po kongresie wiedeńskim

Uczeń zna i rozumie pojęcia: kongres wiedeński, „tańczący kongres”, legitymizm, restauracja, równowaga sił, Święte Przymierze, liberalizm, konserwatyzm.

Uczeń umie:

- omówić postanowienia kongresu wiedeńskiego i przedstawić zasady, którymi kierowano się w czasie jego prac;
- scharakteryzować cele i zasady działania Świętego Przymierza;
- wskazać przeciwników i zwolenników porządku wiedeńskiego;
- wymienić wynalazki i nowe gałęzie przemysłu oraz opowiedzieć o ich wpływie na życie codzienne ludzi w pierwszej połowie XIX wieku.

Uczeń rozumie:

- zmiany wprowadzone przez kongres wiedeński;
- przyczyny powołania Świętego Przymierza i jego znaczenie dla Polaków walczących o odzyskanie niepodległości;
- przyczyny i skutki rewolucji przemysłowej oraz jej wpływ na wszystkie dziedziny życia ludzi.

2. Ziemie polskie w pierwszej połowie XIX wieku

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Królestwo Polskie, opozycja legalna i nielegalna, Wielka Emigracja, powstanie listopadowe, powstanie krakowskie, Wielkie Księstwo Poznańskie, praca organiczna, Rzeczpospolita Krakowska.

Uczeń umie:

- przedstawić postanowienia kongresu wiedeńskiego w sprawie ziem polskich;
- wskazać na mapie podziały ziem polskich po kongresie wiedeńskim;
- opowiedzieć o ustroju, gospodarce, kulturze i edukacji w Królestwie Polskim doby konstytucyjnej;
- podać przyczyny powstania legalnej i nielegalnej opozycji w Królestwie Polskim;
- opowiedzieć o przebiegu powstania listopadowego;
- przedstawić ugrupowania Wielkiej Emigracji oraz jej znaczenie polityczne i kulturalne;
- przedstawić ruch spiskowy w kraju;
- opisać sytuację Polaków w zaborach pruskim, austriackim i rosyjskim po powstaniu listopadowym;
- przedstawić przebieg powstania krakowskiego.

Uczeń rozumie:

- znaczenie kongresu wiedeńskiego dla sprawy polskiej,
- przyczyny ukształtowania się opozycji w Królestwie Polskim;
- przyczyny i skutki: powstania listopadowego, Wielkiej Emigracji, powstania krakowskiego.

3. Europa i ziemie polskie w okresie Wiosny Ludów

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Wiosna Ludów, porządek wiedeński.

Uczeń umie:

- opisać Wiosnę Ludów we Francji, w Prusach, na Węgrzech, we Włoszech;
- wskazać na mapie państwa, w których doszło do wystąpień w latach 1848–1849;
- scharakteryzować cele i konsekwencje ruchów rewolucyjnych i wystąpień powstańczych w okresie Wiosny Ludów;
- przedstawić przyczyny i skutki wystąpień na ziemiach polskich w okresie Wiosny Ludów.

Uczeń rozumie:

- przyczyny, które doprowadziły do wystąpień przeciw porządkowi wiedeńskiemu;
- różnice w przyczynach Wiosny Ludów w różnych krajach.

4. Powstanie styczniowe

Uczeń zna i rozumie pojęcia: odwilż posewastopolska, Biali, Czerwoni, branka, wojna partyzancka, noc apuchtinowska, uwłaszczenie chłopów, ukaz uwłaszczeniowy.

Uczeń umie:

- przedstawić sytuację polityczno-społeczną w zaborze rosyjskim w czasie odwilży posewastopolskiej;
- opowiedzieć o przebiegu powstania styczniowego;
- scharakteryzować sposób prowadzenia walki przez powstańców styczniowych;
- opisać działalność Rządu Narodowego;
- przedstawić działania Romualda Traugutta;
- wymienić represje stosowane przez carat wobec Polaków po powstaniu styczniowym.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki odwilży posewastopolskiej;
- różnice między Białymi, Czerwonymi i Aleksandrem Wielopolskim w podejściu do kwestii niepodległości Polski;
- przyczyny i skutki powstania styczniowego.

5. Europa i świat w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Czerwony Krzyż, wyprawa tysiąca, „żelazny kanclerz”, wojna secesyjna, Unia, Konfederacja, abolicja, monarchia dualistyczna, socjalizm, nacjonalizm.

Uczeń umie:

- przedstawić etapy jednoczenia Włoch;
- scharakteryzować rolę Królestwa Sardynii (Piemontu) w procesie jednoczenia Włoch;
- opisać proces jednoczenia Niemiec pod przewodnictwem Prus;
- opisać powstanie dualistycznej monarchii austro-węgierskiej;
- opisać sytuację w Stanach Zjednoczonych w połowie XIX wieku;
- opisać przyczyny i przebieg wojny secesyjnej;
- wymienić nowe idee polityczne drugiej połowy XIX wieku;
- opisać powstanie kultury masowej oraz przemiany obyczajowe w drugiej połowie XIX wieku;
- opisać ekspansję kolonialną oraz wskazać jej najważniejszych uczestników.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki zjednoczenia Włoch i zjednoczenia Niemiec;
- przyczyny i skutki wojny secesyjnej;
- znaczenie zjednoczenia Niemiec dla sytuacji międzynarodowej w Europie i na świecie;
- rolę Ottona von Bismarcka w procesie zjednoczenia Niemiec;
- okoliczności powstania dualistycznej monarchii austro-węgierskiej;
- przyczyny i konsekwencje zaangażowania państw europejskich w ekspansję kolonialną.

6. Ziemie polskie pod zaborami na przełomie XIX i XX wieku

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Kulturkampf, germanizacja, rugi pruskie, rusyfikacja, Uniwersytet Łatający, autonomia galicyjska, galicyjska bieda, trójlojalizm, praca organiczna, rewolucja 1905 roku, świadomość narodowa, orientacja prorosyjska, orientacja proaustriacka.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o sytuacji Polaków pod zaborami na przełomie XIX i XX wieku;
- wskazać różnice w polityce trzech zaborców wobec Polaków;
- przedstawić formy walki Polaków z wynarodowieniem;
- omówić postawy Polaków wobec zaborców;
- przedstawić powstawanie pierwszych partii politycznych na ziemiach polskich;
- wskazać różnice między programami polskich partii politycznych;
- omówić przebieg rewolucji 1905 roku;
- porównać postawy Polaków wobec zbliżającej się wojny;
- przeanalizować główne założenia orientacji prorosyjskiej i proaustriackiej;
- wskazać czołowe postaci orientacji prorosyjskiej i proaustriackiej.

Uczeń rozumie:

- różnice w podejściu władz trzech państw zaborczych w stosunku do Polaków;
- przyczyny i skutki rewolucji 1905 roku;
- różne podejście do kwestii niepodległości Polski – kształtowanie się różnych postaw Polaków wobec trzech państw zaborczych.
- formowanie się nowoczesnej polskiej tożsamości narodowej.

7. I wojna światowa

Uczeń zna i rozumie pojęcia: trójprzymierze, trójporozumienie (ententa), państwa centralne, zamach w Sarajewie, wojna pozycyjna, wojna manewrowa, rewolucja lutowa, komunizm, bolszewicy, rewolucja październikowa (przewrót bolszewicki).

Uczeń umie:

- przedstawić kształtowanie się dwóch wrogich bloków polityczno-militarnych i wskazać ich cele;
- omówić przebieg I wojny światowej;
- wskazać na mapie państwa centralne i państwa ententy;
- omówić specyfikę działań wojennych w latach 1914–1918;
- opowiedzieć o dwóch rewolucjach i wojnie domowej w Rosji oraz wskazać konsekwencje tych wydarzeń;
- przedstawić wpływ I wojny światowej na rozwój technologii.

Uczeń rozumie

- przyczyny powstania dwóch bloków polityczno-militarnych;
- przyczyny wybuchu I wojny światowej;
- przyczyny i skutki dwóch rewolucji w Rosji.

8. Sprawa polska w czasie I wojny światowej

Uczeń zna i rozumie pojęcia: *Akt 5 listopada*, orędzie prezydenta Woodrowa Wilsona, deklaracja wersalska.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o stosunku ententy i państw centralnych do sprawy polskiej;
- omówić orędzie prezydenta Woodrowa Wilsona i konsekwencje tego wystąpienia;
- przedstawić polski wysiłek zbrojny w czasie I wojny światowej na ziemiach polskich i innych obszarach;
- omówić działania dyplomatyczne polskich polityków w okresie I wojny światowej.

Uczeń rozumie:

- zainteresowanie państw zaborczych sprawą polską;
- znaczenie 13 punktu orędzia prezydenta Wilsona dla Polaków;
- znaczenie polskiego wysiłku zbrojnego i działań dyplomatycznych dla niepodległości Polski.

9. Europa i świat po I wojnie światowej

Uczeń zna i rozumie pojęcia: konferencja paryska, traktat wersalski, Liga Narodów, totalitaryzm, faszyzm, nazizm, kolektywizacja, noc kryształowa, obóz koncentracyjny, łagier, czarne koszule, Führer, duce.

Uczeń umie:

- omówić następstwa I wojny światowej w życiu społecznym, gospodarczym i kulturze;
- przedstawić postanowienia traktatu wersalskiego;
- omówić genezę i działanie Ligi Narodów;
- przedstawić postanowienia traktatów w Rapallo i Locarno;
- przedstawić totalitarny charakter III Rzeszy, ZSRS, Włoch.

Uczeń rozumie:

- skutki traktatów – wersalskiego, w Rapallo i Locarno;
- przyczyny powstania państw totalitarnych w XX wieku;
- zmiany, jakie zaszły w następstwie I wojny światowej w kulturze i życiu społecznym.

10. Kształtowanie się odrodzonego państwa polskiego (1918–1922)

Uczeń zna i rozumie pojęcia: mała konstytucja, plebiscyt, Bitwa Warszawska, cud nad Wisłą, pokój ryski, „bunt” generała Żeligowskiego.

Uczeń umie:

- omówić formowanie się polskich ośrodków władzy;
- wskazać różnice między koncepcjami Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego dotyczącymi kształtu granic odrodzonej Polski;
- przedstawić proces formowania się granic II Rzeczypospolitej i opowiedzieć o czynnikach, które miały na niego wpływ;

- sytuować na mapie: powstanie wielkopolskie, powstania śląskie, Bitwę Warszawską, Wileńszczyznę, obszary plebiscytowe;
- ocenić wysiłek Polaków związany z walką o granice odrodzonej Polski.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki powstania wielkopolskiego i powstań śląskich;
- przyczyny przegranej przez Polskę plebiscytów;
- znaczenie „buntu” generała Żeligowskiego;
- znaczenie Bitwy Warszawskiej dla losów Polski i Europy.

11. II Rzeczpospolita – ustrój i polityka

Uczeń zna i rozumie pojęcia: konstytucja marcowa, przewrót majowy, sanacja, konstytucja kwietniowa, polityka równowagi.

Uczeń umie:

- omówić trudności odrodzonej Polski związane ze skutkami zaborów i I wojny światowej;
- przedstawić system sprawowania rządów w II Rzeczypospolitej na przykładzie konstytucji marcowej;
- wskazać pierwszego prezydenta odrodzonej Polski;
- omówić przewrót majowy i rządy sanacji;
- omówić zmiany ustrojowe związane z wprowadzeniem konstytucji kwietniowej;
- omówić polską politykę zagraniczną – wskazać sojuszników II Rzeczypospolitej.

Uczeń rozumie:

- trudności polityczne, gospodarcze i społeczne II Rzeczypospolitej w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości;
- zmiany polityczne wprowadzone przez obóz sanacyjny;
- przyczyny i skutki koncepcji polityki zagranicznej prowadzonej przez rządy II Rzeczypospolitej.

12. II Rzeczpospolita – społeczeństwo i gospodarka

Uczeń zna i rozumie pojęcia: wojna celna z Niemcami, COP, magistrala węglowa.

Uczeń umie:

- wymienić narody zamieszkujące II Rzeczpospolitą;
- wymienić grupy wyznaniowe II Rzeczypospolitej;
- opowiedzieć o stosunkach między mniejszościami narodowymi a Polakami w okresie międzywojennym;
- przedstawić wpływ wielkiego kryzysu na gospodarkę Polski;
- wskazać osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej;
- przedstawić rozwój kultury, nauki i techniki w II Rzeczypospolitej.

Uczeń rozumie:

- źródła i skutki konfliktów narodowościowych i religijnych w II Rzeczypospolitej;
- wpływ wielkiego kryzysu na sytuację gospodarczą Polski.

13. Geneza II wojny światowej

Uczeń zna i rozumie pojęcia: państwa Osi, anszlus, układ monachijski, pakt Ribbentrop–Mołotow.

Uczeń umie:

- przedstawić politykę prowadzoną przez Japonię na Dalekim Wschodzie;
- opisać wojnę domową w Hiszpanii oraz agresję Włoch na Abisynię i Albanie;
- opowiedzieć o polityce III Rzeszy wobec Austrii i Czechosłowacji;
- wymienić sojuszników państw Osi;
- omówić politykę państwa Europy Zachodnie wobec ekspansywnych działań III Rzeszy;
- przedstawić założenia paktu Ribbentrop–Mołotow.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki polityki zagranicznej państw Osi;
- konsekwencje polityki Wielkiej Brytanii i Francji wobec III Rzeszy;
- zagrożenia wynikające dla Polski z paktu Ribbentrop–Mołotow.

KLASA 8

1. Wojna obronna Polski w 1939 roku

Uczeń zna i rozumie pojęcia: gwarancje brytyjskie, wojna obronna, dziwna wojna.

Uczeń umie:

- omówić znaczenie porozumień Polski z sojusznikami oraz paktu Ribbentrop–Mołotow;
- przedstawić przygotowania Polski do zbliżającej się wojny;
- opowiedzieć o działaniach zbrojnych w okresie wojny obronnej 1939 roku;
- wskazać miejsca bohaterskich walk Polaków w okresie wojny obronnej 1939 roku.

Uczeń rozumie:

- skutki niewywiązania się Wielkiej Brytanii i Francji ze zobowiązań sojuszniczych wobec Polski;
- konsekwencje ataku ZSRS na Polskę;
- postawy Polaków w okresie wojny obronnej.

2. II wojna światowa – działania militarne i polityka międzynarodowa

Uczeń zna i rozumie pojęcia: państwo Vichy, bitwa o Anglię, wilcze stada, Enigma, bomba atomowa, obóz koncentracyjny, obóz zagłady, getto, Holokaust, wielka trójka, *Karta atlantycka*, koalicja antyhitlerowska.

Uczeń umie:

- przedstawić działania militarne okresu II wojny światowej i wskazać ich przebieg na mapie;
- wymienić miejsca najważniejszych bitew II wojny światowej;
- wskazać państwa zajęte przez III Rzeszę, Japonię i ZSRS;
- opowiedzieć o polityce III Rzeszy wobec ziem okupowanych – zagładzie Żydów i Romów, eksterminacji ludności cywilnej;
- omówić konferencje wielkiej trójki oraz wymienić ich postanowienia.

Uczeń rozumie:

- przyczyny zwycięstw państw Osi w pierwszych latach II wojny światowej;
- przyczyny klęski państw Osi;
- zmiany, jakie zaszły w technice wojennej w okresie II wojny światowej;
- znaczenie konferencji wielkiej trójki dla kształtu powojennego świata;
- bezpośrednie skutki II wojny światowej.

3. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Generalne Gubernatorstwo, ziemie włączone do III Rzeszy, łapanka, akcja AB, Polskie Państwo Podziemne, Armia Krajowa, plan „Burza”, powstanie warszawskie.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o polityce okupantów niemieckich i sowieckich wobec ludności ziem polskich;
- wymienić przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich popełnionych na polskich obywatelach;
- wskazać na mapie ziemie polskie pod okupacją niemiecką i sowiecką;
- przedstawić działania Polskiego Państwa Podziemnego;
- omówić walkę zbrojną Polaków z okupantami;
- przedstawić przyczyny i skutki konfliktu polsko-ukraińskiego na Kresach Wschodnich;
- opowiedzieć o powstaniu warszawskim i ocenić postawę aliantów wobec powstania.

Uczeń rozumie:

- konsekwencje polityki okupantów wobec Polaków;
- podjęcie decyzji o realizacji planu „Burza” i wybuchu powstania warszawskiego;
- różne postawy Polaków w okresie wojny i okupacji.

4. Sprawa polska w czasie II wojny światowej

Uczeń zna i rozumie pojęcia: rząd na wychodźstwie, układ Sikorski–Majski, katastrofa w Gibraltarze, zbrodnia katyńska.

Uczeń umie:

- omówić powstanie i działalność polskiego rządu na wychodźstwie;
- opowiedzieć o układzie Sikorski–Majski i jego konsekwencjach;
- przedstawić stosunki między ZSRS a polskim rządem w Londynie;
- wskazać decyzje wielkiej trójki odnoszące się do Polski;
- wymienić i wskazać na mapie miejsca walk Polaków poza granicami kraju.

Uczeń rozumie:

- przyczyny zerwania stosunków między polskim rządem w Londynie a ZSRS;
- konsekwencje postanowień wielkiej trójki dla Polski.

5. Świat po II wojnie światowej

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Organizacja Narodów Zjednoczonych, zimna wojna, Układ Warszawski, Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego, mur berliński, powstanie węgierskie, kryzys kubański, Praska Wiosna, dekolonizacja, rewolucja kulturalna, Unia Europejska, dzieci kwiaty.

Uczeń umie:

- wskazać skutki II wojny światowej;
- opowiedzieć o rozpadzie koalicji antyhitlerowskiej i zimnej wojnie;
- omówić powstanie dwóch państw niemieckich;
- przedstawić kształtowanie systemu tzw. demokracji ludowej w państwach podporządkowanych ZSRS;
- przedstawić genezę i cele Układu Warszawskiego oraz NATO;
- omówić wydarzenia, do których doszło na Węgrzech w 1956 roku i w Czechosłowacji w 1968 roku;
- z wykorzystaniem mapy przedstawić procesy dekolonizacji;

- wymienić i opisać konflikty zbrojne, do których doszło w okresie zimnej wojny;
- przedstawić zmiany zachodzące w Chinach po II wojnie światowej;
- opowiedzieć o procesie rozpadu bloku sowieckiego i ZSRS;
- przedstawić genezę i etapy rozwoju Unii Europejskiej;
- opowiedzieć o zmianach społecznych i kulturalnych zachodzących po II wojnie światowej.

Uczeń rozumie:

- przyczyny rozpadu koalicji antyhitlerowskiej;
- konsekwencje rywalizacji między ZSRS i Stanami Zjednoczonymi;
- przyczyny i skutki rozpadu bloku sowieckiego i ZSRS;
- konsekwencje procesu integracji europejskiej.

6. Początki systemu komunistycznego i okres stalinowski w Polsce

Uczeń zna i rozumie pojęcia: Polska Partia Robotnicza, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, *Manifest PKWN*, reforma rolna, referendum ludowe, podziemie niepodległościowe, żołnierze niezłomni (wyklęci), terror stalinowski, powstanie poznańskie 1956 roku, polski Październik 1956 roku.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o przejęciu władzy w Polsce przez komunistów;
- przedstawić postawy polskiego społeczeństwa wobec formujących się komunistycznych władz;
- omówić politykę komunistów wobec opozycji;
- scharakteryzować system stalinowski w Polsce – terror, przemiany polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe;
- opowiedzieć o poznańskim Czerwcu i wydarzeniach Października 1956 roku.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki objęcia władzy w Polsce przez komunistów;
- zmiany zachodzące w Polsce w okresie stalinowskim w różnych dziedzinach życia;
- przyczyny wystąpień społecznych w 1956 roku.

7. Polska w latach 1957–1981

Uczeń zna i rozumie pojęcia: mała stabilizacja, orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich, Marzec 1968 roku, Grudzień 1970 roku, Czerwiec 1976 roku, Komitet Obrony Robotników, Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”.

Uczeń umie:

- omówić i porównać rządy Władysława Gomułki i Edwarda Gierka;
- przedstawić przejawy niezadowolenia społeczeństwa z polityki komunistycznych władz;
- wskazać przykłady buntu Polaków wobec komunistycznych władz;
- przedstawić kształtowanie się opozycji demokratycznej w PRL;
- omówić rolę Jana Pawła II w przemianach zachodzących w Polsce;
- opowiedzieć o narodzinach i działaniach Solidarności.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki działalności politycznej i gospodarczej komunistycznych władz w Polsce;
- przyczyny i następstwa buntów polskiego społeczeństwa wobec komunistycznych władz.

8. Polska w latach 80. XX wieku

Uczeń zna i rozumie pojęcia: stan wojenny, okrągły stół.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o wprowadzeniu stanu wojennego;
- omówić opór społeczny wobec władz po wprowadzeniu stanu wojennego;
- przedstawić zmiany sytuacji politycznej, społecznej i gospodarczej w Polsce w latach 1981–1989;
- omówić obrady okrągłego stołu i wymienić podjęte wówczas ustalenia.

Uczeń rozumie:

- specyfikę kryzysu gospodarczego w Polsce lat 80. XX wieku;
- przyczyny i skutki obrad okrągłego stołu.

9. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie

Uczeń zna i rozumie pojęcia: wybory kontraktowe, reforma Balcerowicza, rząd Mazowieckiego.

Uczeń umie:

- opowiedzieć o przemianach ustrojowych, gospodarczych i społecznych zachodzących w Polsce po 1989 roku;
- zmianach w polskiej polityce zagranicznej po 1989 roku;
- przystąpieniu Polski do NATO i Unii Europejskiej.

Uczeń rozumie:

- przyczyny i skutki zmian wprowadzanych w Polsce po 1989 roku;
- konsekwencje przystąpienia Polski do NATO i Unii Europejskiej.

Propozycje metod sprawdzania i kryteriów oceny osiągnięć ucznia

Sprawdzanie i ocenianie osiągnięć uczniów jest integralnym elementem procesu kształcenia. Pozwala zarówno nauczycielowi, jak i uczniowi poznać rezultaty ich wspólnej pracy, a także uzyskać obraz wiedzy i umiejętności nabytych przez ucznia. Nauczyciel powinien pamiętać, że ocenianie ma nie tylko znaczenie informacyjne, lecz także pozwala motywować ucznia do pracy. Z kolei nauczyciel dzięki odpowiednio dobranym formom sprawdzania i oceniania może doskonalić organizację i metody pracy z uczniami.

METODY SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ze względu na zakładane w niniejszym programie osiągnięcia uczniów warto wykorzystywać wymienione poniżej metody sprawdzania osiągnięć:

- **odpowiedź ustna**, dotycząca zakresu materiału nauczania wyznaczonego w wewnątrzszkolnym systemie oceniania;
- **krótka praca pisemna** (obejmującą trzy lekcje) z określonych przez nauczyciela treści nauczania;
- **sprawdzian wiadomości** obejmujący określony dział materiału nauczania;
- **aktywność na lekcji**, oceniana w sposób określony w wewnątrzszkolnym systemie oceniania sposobu;
- **zadanie domowe** (w ramach indywidualizacji pracy z uczniem warto zadawać prace domowe do wyboru, tak aby uczeń mógł wybrać najbardziej interesującą dla siebie formę działania i dzięki temu był bardziej zaangażowany w pracę);
- **praca długoterminowa** (dla ucznia klasy 7 może to być pierwsza praca badawcza, dotycząca np. historii rodzinnej, oparta na wywiadach czy źródłach ikonograficznych);
- **praca w grupie** (w tym **realizacja projektu**), oceniana według wcześniej ustalonych kryteriów, tak aby każdy członek zespołu został oceniony za swój rzeczywisty wkład pracy i był w pełni zaangażowany w działanie grupy;
- **samodzielne przygotowanie i prowadzenia lekcji** (lub fragmentu lekcji), oceniane według wcześniej ustalonych kryteriów;
- **gra historyczna** (np. przygotowana przez uczniów gra planszowa lub gra z wykorzystaniem multimedialności).

Warto również zaangażować uczniów do samooceny – nie tylko na koniec lekcji, lecz także po omówieniu każdego działu czy na zakończenie semestru. Uczniowie mogą odpowiedzieć np. na pytania: Co już wiem? Co pomaga mi się uczyć? Dzięki temu nauczyciel może nie tylko zorientować się, czy i w jakim stopniu omówione treści nauczania zostały zapamiętane przez uczniów, lecz także planować swoją pracę, opierając się na informacjach od uczniów.

KRYTERIA OCENY

- **Ocena niedostateczna**: uczeń nie zna podstawowych pojęć i terminów; nie jest w stanie nawet przy pomocy nauczyciela wykonać prostych zadań; nie wykazuje się zaangażowaniem.
- **Ocena dopuszczająca**: uczeń zna najprostsze pojęcia; wymienia podstawowe fakty dotyczące omawianego tematu.

- **Ocena dostateczna:** uczeń zna podstawowe pojęcia i terminy; umiejscawia podstawowe fakty w czasie i przestrzeni; wykonuje zadania o średnim stopniu trudności.
- **Ocena dobra:** uczeń zna wszystkie wymagane pojęcia i terminy; swobodnie porusza się w omawianych treściach; umiejscawia fakty w czasie i przestrzeni; samodzielnie wykonuje zadania (z wyjątkiem tych o wysokim stopniu trudności); samodzielnie formułuje opinie.
- **Ocena bardzo dobra:** uczeń zna całą wymaganą faktografię; potrafi budować ciągi przyczynowo-skutkowe; samodzielnie formułuje opinie i wnioski; potrafi uzasadnić swoje zdanie, posługując się trafnie dobranymi, logicznymi argumentami.
- **Ocena celująca:** uczeń zna wszystkie wymagane pojęcia; potrafi samodzielnie wyjaśniać przyczyny i skutki wydarzeń, zjawisk i procesów; dostrzega prawidłowości; analizuje podobieństwa i różnice; umie formułować rozbudowane opinie, posługując się logiczną argumentacją.